

ktorý hľadá súdna aktivita našiel prekážku v nejakom neospravedlnenom formalizme».

Řešením manželských prípadů v pravoslavných církvích se zabýval prof. Cyril Vasiľ, děkan Fakulty výchovného kanonického práva v Římě. Manželství uzavřene v pravoslavné církvi a biskupem pravoslavné církve rozvázané nemůže být uznáno za neplatné, ledaže by je soud katolické církve prohlásil za neplatné v řádném procesu. Postoj pravoslavné církve k jimi praktikované rozluce manželství z důvodu nevěry nebo jiných příčin, jak shrnul profesor, je takový, že: «víme, že to není nejsprávnější, ale co se dá dělat». Pravoslavná církev, až na výjimky, nemá žádné procesní šetření o neplatnosti manželství.

Velmi zajímavá přednáška byla od mons. Prof. Andreje Dziega, biskupa v Sandomierži o průběhu důkazního řízení ve světle Dignitas connubii. Byl zdůrazněn element personální i procesně-právní v důkazním šetření. Hledisko pastorační během projednávání neplatnosti manželství prohloubil ve své přednášce doc. Jiří Kašný, PhD. (děkan Teologické fakulty JU, Č. Budějovice) a zdůraznil nebezpečí formalismu během projednávání kauzy.

Přednášky jsou nahrány na CD, které přikládáme k Adnotatio. Velmi doporučuji poslech těchto přednášek.

Karel Orlita, oficiál

2. Shrnutí právní nauky a jurisprudence k neschopnosti podle kán. 1095 a k simulaci souhlasu (kán. 1101)

(pomůcka pro sepsání vota a sentence)

kán. 1095, bod 2 CIC zo strany muža a (alebo) ženy

Znenie kán. 1095, bod 2: „Sunt incapaces matrimonii contrahendi: (...) 2: qui laborant gravi defectu discretionis iudicii circa iura et officia matrimonialia essentialia mutuo tradenda et acceptanda“ (*Kódex kánonického práva, latinsko-slovenské vydanie, Bratislava 1996*).

„Sunt incapaces matrimonii contrahendi...“ Sú to úvodné slová kánona 1095 kódezu. To jasne znamená, že tu ide o neschopnosť (lat. *incapacitas*) a nie o ťažkosť (lat. *difficultas*) uzavrieť manželstvo. V Magistériu Jána Pavla II. toto učenie zaznelo napr. v jeho príhovore členom Apoštolského tribunálu Rota Romana v roku 1987, keď im povedal tieto slová: „*solo l'incapacità e*

non già difficoltà a prestare il consenso o a realizzare una vera comunità di vita e di amore rende nullo il matrimonio“ (cf. In: *Acta Apostolicae Sedis* 79/1987, str. 1457, nr. 7). Cirkevný súd musí teda rozlíšiť „nespôsobilosť“ osoby, od „ťažkosti“, kedy je osoba nespôsobilá a kedy je iba v stave ťažkosti. Objektívne stanoviť presnú deliacu čiaru medzi „nespôsobilosťou“ na jednej strane a „ťažkosťou“ na druhej strane, sa pre všetky prípady manželskej nulity jednoducho nedá preto, lebo každá osoba má rôzne danosti, ktorými reaguje na vzniknuté situácie. A tak sa môže stať, že kým pre jednu osobu je jedná a tá istá situácia iba ťažkosťou, pre inú je nespôsobilosťou. Tento problém sa dá objektívne spresniť aj na základe iných kritérií v súvislosti s pojmom *discretio iudicii*. Treba však dodať, že vyššie uvedený výrok Jána Pavla II. spomína termín „incapacitas“ relatívne čiže vo vzťahu: 1/ „a prestare il consenso“ – dať manželský súhlas, vykonať teda právny úkon uzavretia manželstva (*matrimonium in fieri*); 2/ „a realizzare una vera comunità di vita e di amore“ – teda realizovať manželstvo ako manželský stav, ktorý nasleduje po právnom úkone uzavretia manželstva; tento stav blahej pamäti pápež Ján Pavol II. definuje ako „spoločenstvo života a lásky“ (je to definícia, ktorá sa nachádza aj v koncilovom dokumente *Gaudium et spes* 48) čím pripomína slová kán. 1055, § 1, ktorý toto spoločstvo muža a ženy definuje ako „consortium totius vitae“. Z toho vyplýva, že „incapacitas“ osoby sa môže realizovať dvojako: 1/ ako „incapacitas“ uzavrieť manželstvo alebo 2/ ako „incapacitas“ realizovať manželský stav v zmysle „consortium totius vitae“ (kán. 1055, § 1), resp. v zmysle „opravdivej komunity života a lásky“ (porov. *Gaudium et spes* 48; Ján Pavol II. v príhovore sudcom Rímskej Roty v roku 1987, in: *Acta Apostolicae Sedis* 79/1987, str. 1457, nr. 7), avšak v skutočnosti ide o jedno a to isté. To znamená, že osoba môže byť spôsobilá uzavrieť manželstvo, avšak nemusí byť ešte spôsobilá „realizovať spoločstvo života a lásky“ čiže manželstvo ako životný stav. Iste, dôvody nespôsobilosti môžu mať rôzne príčiny. Ak teda osoby nie je spôsobilá uzavrieť manželstvo (to je prvý prípad) alebo ak nie je spôsobilá realizovať manželský stav ako spoločstvo života a lásky (druhý prípad), v jednom i druhom prípade uzatvára manželstvo neplatne! Ide tu nielen o právnu „nespôsobilosť“, ale predovšetkým prirodzenú, preto predpis kán. 1095 možno aplikovať aj pred 27. novembrom 1983, kedy nadobudol účinnosť Kódex kánonického práva Jána Pavla II. a to aj napriek tomu, že sa tento predpis nenachádza v Kódexe kánonického práva z roku 1917, ktorý bol účinný až do polnoci z 26. na 27. november 1983.

„Qui laborant gravi defectu discretionis iudicii...“ Kľúčovým slovom je tu „discretio iudicii“, čo by sa dalo do slovenčiny preložiť ako „rozlišovací úsudok“. To znamená, že sa tu jedná o „iudicium“ čiže o úsudok, ktorý je úkonom ľudského rozumu (napr. omyl je definovaný ako „falsum iudicium“). Autori jasne rozlišujú medzi abstraktným poznaním, ktoré vlastní ľudský rozum (napr. že manželstvo je dobré, je určitou pozitívnou hodnotou, pričom človek nemá na mysli nejaké konkrétne manželstvo, ale manželstvo vo všeobecnosti) a konkrétnym poznaním rozumu človeka, ktoré dáva bezprostredný pokyn vôli, ktorá sa podľa toho rozhodne správne alebo nesprávne! Preto autori nazývajú „discretio iudicii“ rôzne napr. kritický úsudok alebo praktický úsudok alebo rozlišovací úsudok (porov. P. Bianchi, *Quando il matrimonio é nullo*, Milano 2002, s. 184). Vždy sa však jedná

o úkon ľudského rozumu, nie vôle, avšak v zmysle princípu *nihil volitum quin praecognitum* kritický úsudok natoľko vplýva na rozhodnutie vôle človeka, že z dôvodov tkvejúcich v samej prirodzenosti človeka vplýva na platnosť alebo neplatnosť jeho manželstva. Už spomínaný Paolo Bianchi, súdny vikár regionálneho cirkevného súdu Lombardie v Miláne, upresňuje pojem „discretio iudicii“ nasledovne: „Circa questa espressione si puó attualmente contare su una sufficiente unitarietà di comprensione sia in sede dottrinale sia giurisprudenziale. Discrezione di giudizio significa essenzialmente due cose. In primo luogo, che l'atto di consenso deve potersi basare non solo su una comprensione astratta, nozionale, dei diritti e doveri coniugali, bensí anche su una loro valutazione critica, ossia sud i un almeno loro valutazione pratica, in relazione al loro contenuto obbligatorio (che non si esaurisce al moment odel patto nuziale, ma che si dipana nel futuro della vita coniugale). In secondo luogo, discrezione di giudizio significa una almeno minimale possibilitá di libertá inferiore, di autodeterminazione in rapporto alla scelta dei diritti e doveri coniugali facendolo determinare a una scelta matrimoniale evidenzialmente irazionale“- P. Bianchi, *Quando il matrimonio é nullo*, Milano 2002, s. 185-186. Aj vo výklade milánskeho súdneho vikára rezonuje rozlíšenie na abstraktný úsudok a praktický úsudok s dodatkom, ktorý uvádza už Ján Pavol II., že tento úsudok sa nevzťahuje iba na úkon vzniku manželstva, ale sa vzťahuje aj na budúci manželský stav (prvý bod) a potom vnútorná sloboda, ktorá je tak potrebná pre správne celoživotné rozhodnutie (druhý bod). Ako možno vidieť, aj téma vnútornej slobody človeka spadá do rámca kánona 1095, bod 2 (sloboda je aj témou kán. 1103, avšak v iných súvislostiach). Príčiny vnútornej neslobody človeka môžu byť rôzne. Paolo Bianchi ich zoradil do troch skupín: prvú skupinu tvoria príčiny patologické, resp. klinické (stavy úzkosti, neurózy), ktoré môžu výrazne obmedzovať vnútornú slobodu človeka alebo majú výrazný dopad na spoločný manželský život (napr. sexuálny, komunikačný a pod.); druhú skupinu tvoria situácie vnútorného neporiadku alebo chaosu v živote človeka (mohli by sme ich nazvať anomálie, ktoré však nie sú chorobou, diagnózou), ktoré vznikli životnými situáciami človeka a majú taký dopad na vnútornú (ne)slobodu človeka, ktorý „vďaka“ ním koná neuvážené, iracionálne životné rozhodnutia; tretiu skupinu tvoria rôzne druhy závislosti (alkohol, drogy, heterosugescia a pod.), ktoré taktiež človeka obmedzujú a to aj veľmi vážne vo vnútornej slobode. V súvislosti s vnútornou slobodou človeka veľmi veľa rotálnych rozsudkov sa musí zaoberať problémom nezrelosti človeka pre manželstvo (lat. immaturitas). Je isté, že nezrelosť človeka, či už psychická alebo afektívna, môže redukovať vnútornú slobodu človeka natoľko, že ho môže urobiť až neschopným pre manželstvo in fieri alebo in facto esse. To však závisí od vážnosti stavu „nezrelého“ človeka (k tento téme porov. A. Amati, *Maturità psico-affettiva e matrimonio*, Libreria editrice vaticana, Città del Vaticano 2001).

„Gravi defectu discretio iudicii...“. Už vyššie bolo spomenuté, že nie je jednoduché rozlíšiť čo je „difficultas“ a čo „incapacitas“. Pre neplatnosť manželstva nestačí „difficultas“, ale sa vyžaduje „incapacitas matrimonii contrahendi“. Kódex kánonického práva nielenže jasne určuje, že to musí byť „incapacitas“ (matrimonii contrahendi incapaces sunt...- kán. 1095), ale v prípade bodu 2 spomínaného kánona, ktorý pojednáva o discretio iudicii,

stanovuje, že nedostatok (lat. defectus) rozlišovacieho úsudku (lat. discretio iudicii) musí byť veľký (lat. gravis)! Bude užitočné podať kánonický výklad termínov „defectus“ a „gravis“.

Latinský Kódex kánonického práva používa v kán. 1095, bod 2 termín „defectus“, ktorý bol prekladateľmi slovenského vydania Kódexu kánonického práva preložený termínom „nedostatok“. Dá sa to vysvetliť aj synonymami, resp. alternatívnymi pojmami: mancanza, difetto (porov. A. Forcellini, *Lexicon totius latinitatis*, II, Patavii 1940, s. 32-33); failure, absence, deficiency, weakness, defect, failing (porov. *Oxford Latin Dictionary*, ed. P.G.W. Glare, Oxford 1982, s. 1996); difetto, il venir meno, mancanza, lo scomparire, debolezza (porov. F. Calonghi, *Dizionario latino-italiano*, Torino 1950, s. 1969); il venir meno, mancanza, debolezza (porov. L. Castiglioni – S. Mariotti, *Il vocabolario della lingua italiana*, Torino 1960, s. 1986). Etymologický slovník taliančiny termín „difetto“ vysvetľuje nasledovne: „mancanza, da latino DE-FÍCERE - mancare, venir meno. Composto della particella DE indicante cessazione e FACERE – fare. Mancamento, per cui la cosa non ha tutto che le si conviene; scarsità, imperfezione“ (porov. O. Pianigiani, *Vocabolario etimologico della lingua italiana*, La Spezia 1979, s. 409).

Autori sú zajedno v tom, že v prípade predpisu kánona 1095 bod 2 sa nejedná o úplný defectus, o totálnu absenciu rozlišovacieho úsudku, ale o defectus proporcionatus“ čiže o rozlišovací úsudok, ktorý síce existuje, ale nie je primeraný, nie je postačujúci vzhľadom na úkon vzniku manželstva a tiež vzhľadom na realizáciu „spoločenstva života a lásky“ ako manželský stav definoval Ján Pavol II. v príhovore sudcom Rímskej Roty v roku 1987 (porov. P. Bianchi, *Il difetto di discrezione di giudizio circa i diritti e doveri essenziali del matrimonio*, v: *Diritto matrimoniale canonico, vol II: Il Consenso* (Studi giuridici LXI), Libreria editrice vaticana, Città del Vaticano 2003, s. 73-75). „Defectus –píše Paolo Bianchi – significa nel contesto del can. 1095, 2 insussistenza involontaria di un atto di volontà consensuale proporzionato al matrimonio... Quale si poi il criterio per distinguere quando si possa riconoscere la difettosità sostanziale di un atto di consenso matrimoniale pur esternamente manifestato, dobrá essere oggetto di una indagine specifica, che sarà condotta quando si affronterà l'analisi dell'attributo gravis con il quale la legge caratterizza il detto defectus“- P. Bianchi, *Il difetto di discrezione...*, s. 75.

Kódex kánonického práva v kán. 1095, bod 2 pridáva k termínu „defectus“ aj adjektívum „gravi (defectu)“. Autori v tomto termíne chápu legislatívnu formálnu garanciu, ktorá však nič podstatné veci nepridáva. Totiž „defectus“ alebo ním je alebo nie je! Na druhej strane, ak v prípade kán. 1095, bod 2 sa hovorí o ide o „defectus proporcionatus“, adjektívum „gravis“ sa ukazuje ako logické zabezpečenie, akýsi druh garancie chcenej zákonodarcom, aby sa zodpovedne brala do úvahy náuka kresťanského personalizmu. Aj k tomu jasné kritérium uvádza už spomínaný Paolo Bianchi: „Si vuole indicare che da una giurisprudenza consolidata appare che – sotto il profilo dell'acertamento giudiziario – la richiesta gravitas vada indagata alla luce di un duplice parametro: precisamente uno che può essere definito soggettivo e uno che può invece denominato oggettivo. Il parametro soggettivo fa riferimento alla gravità (1)della situazione clinica del soggetto, (2)della anomalia che lo interessa o ancora (3)della psico(pato)logia che lo concerne.

A proposito di questo parametro soggettivo va ricordato che non isolate sentenze rotali (per es. *Coram Faltin* 29/11/1995, in: *Monitor ecclesiasticus* 121/1996, s. 75) invitano a prendere in considerazione anche l'influsso di circostanze particolari che possono incidere sulle capacità discrezionali del soggetto, sia dal punto di vista della valutazione critica, sia dal punto di vista della libertà interiore.. Si tratta di un suggerimento che appare effettivamente ragionevole, in quanto é del tutto realistico che dati particolarmente rilevanti di contesto (quali età, i rapporti familiari, la situazione medica generale, un evento traumatico, ecc.) possano influire sulla posizione di un atto puntuale da parte di un soggetto già di per sé in una situazione anomala e psicologicamente alterata. Il parametro oggettivo si declina invece in rapporto alla natura e alla importanza dei diritti a doveri matrimoniali“- P. Bianchi, *Il difetto di discrezione...*, s. 80-81. Je teda jasné, že „gravitas“ defektu praktického úsudku sa procesne dokazuje z hľadiska subjektívneho (okolnosti života kontrahenta a jeho vnútorné psychické rozpoloženie) i z objektívneho hľadiska vzhľadom na podstatné záväzky manželstva. Kto by teda bral do úvahy iba subjektívne hľadisko, nedokázal by súdiť kauzu správne a podobne by si počínal ten, kto by súdil kauzu iba podľa objektívneho hľadiska.

„Iura et officia matrimonialia essentialia mutuo tradenda et acceptanda“. Napokon je potrebné urobiť výklad toho, ktoré sú to „podstatné manželské práva a povinnosti, ktoré si manželia majú navzájom dávať a prijímať“. Podľa vyššie spomínaného výkladu tu citovaná formulácia kánona sa nedotýka subjektívneho aspektu kontrahenta (subjektívny aspekt, ale aj objektívny aspekt, je vyjadrený formuláciou: gravi defectu discretio iudicii), ale sa dotýka objektívneho aspektu. Totiž objektívny aspekt možno presnejšie a jasnejšie zdefinovať, čo kán. 1095, bod 2 aj zdefinoval: „iura et officia essentialia matrimonialia mutuo tradenda et acceptanda“! Aj keď ich síce kánon taxatívne nevymenoval, predsa ich možno, aj keď nie všetky, vymenovať, čo niektorí autori vo svojich komentároch aj robia. José Castano píše: „Come esempi di obblighi essenziali del matrimonio possiamo ritenere: 1/ Gli atti che per sé sono idonei al fine del matrimonio, cioè: a) al bene dei coniugi; b) alla generazione ed educazione del prole (can. 1055). 2) Le proprietà essenziali (can. 1057); 3) La possibilità di convivenza veramente umana e, in concreto, affettiva, ecc. Per contro, si oppongono agli obblighi essenziali: 1) Un carattere scontroso, asocievole (per non parlare di maltrattamento), che rende un inferno la vita coniugale. 2) La incomunicabilità spirituale degli sposi. 3) La incompatibilità grave dei caratteri (non dimentichiamo che il matrimonio é relazione „relativa“ di due persone). 4) L'omosessualità“ (J. Castano, *Il sacramento del matrimonio*, vol. II, Roma 1992, s. 130-131). Tieto skutočnosti sú – z procesného hľadiska – tým objektívnym parametrom, ktorý spomína Paolo Bianchi a ktorého sa sudca pri hodnotení dôkazov musí pridržiavať. Žiada sa však – pre úplnosť – pripomenúť aj tri aspekty subjektívneho parametra, ktorého sa taktiež sudca pri hodnotení dôkazov musí pridržiavať. „Il parametro soggettivo – píše Paolo Bianchi - fa riferimento alla gravità (1)della situazione clinica del soggetto, (2)della anomalia che lo interessa o ancora (3)della psico(pato)logia che lo concerne. A proposito di questo parametro soggettivo va ricordato che non isolate sentenze rotali (per es. *Coram Faltin* 29/11/1995, in: *Monitor*

ecclesiasticus 121/1996, s. 75) invitano a prendere in considerazione anche l'influsso di circostanze particolari che possono incidere sulle capacità discrezionali del soggetto, sia dal punto di vista della valutazione critica, sia dal punto di vista della libertà interiore.. Si tratta di un suggerimento che appare effettivamente ragionevole, in quanto è del tutto realistico che dati particolarmente rilevanti di contesto (quali età, i rapporti familiari, la situazione medica generale, un evento traumatico, ecc.) possano influire sulla posizione di un atto puntuale da parte di un soggetto già di per sé in una situazione anomala e psicologicamente alterata. Il parametro oggettivo si declina invece in rapporto alla natura e alla importanza dei diritti a doveri matrimoniali" - P. Bianchi, *Il difetto di discrezione...*, s. 80-81. Discretio iudicii sa nevzťahuje iba na úkon vzniku manželstva, ale sa vzťahuje aj na budúci manželský stav (prvý bod) a potom vnútorná sloboda, ktorá je tak potrebná pre správne celoživotné rozhodnutie (druhý bod). Ako možno vidieť, aj téma vnútornej slobody človeka spadá do rámca kánona 1095, bod 2 (sloboda je aj témou kán. 1103, avšak v iných súvislostiach). Príčiny vnútornej neslobody človeka môžu byť rôzne. Paolo Bianchi ich zoradil do troch skupín: prvú skupinu tvoria príčiny patologické, resp. klinické (stavy úzkosti, neurózy), ktoré môžu výrazne obmedzovať vnútornú slobodu človeka alebo majú výrazný dopad na spoločný manželský život (napr. sexuálny, komunikačný a pod.); druhú skupinu tvoria situácie vnútorného neporiadku alebo chaosu v živote človeka (mohli by sme ich nazvať anomálie, ktoré však nie sú chorobou, diagnózou), ktoré vznikli životnými situáciami človeka a majú taký dopad na vnútornú (ne)slobodu človeka, ktorý „vďaka“ ním koná neuvážené, iracionálne životné rozhodnutia; tretiu skupinu tvoria rôzne druhy závislosti (alkohol, drogy, heterosugescia a pod.), ktoré taktiež človeka obmedzujú a to aj veľmi vážne vo vnútornej slobode. V súvislosti s vnútornou slobodou človeka veľmi veľa rotálnych rozsudkov sa musí zaoberať problémom nezrelosti človeka pre manželstvo (lat. immaturitas). Je isté, že nezrelosť človeka, či už psychická alebo afektívna, môže redukovať vnútornú slobodu človeka natoľko, že ho môže urobiť až neschopným pre manželstvo in fieri alebo in facto esse. To však závisí od vážnosti stavu nezrelého človeka (k tejto téme porov. A. Amati, *Maturità psico-affettiva e matrimonio*, Libreria editrice vaticana, Città del Vaticano 2001).

kán. 1095, bod 3 CIC

Text kán. 1095, bod 3 KKP: „Sunt incapaces matrimonii contrahendi: (...) 3° qui ob causas naturae psychicae obligationes matrimonii essentielles assumere non valent“ (*Kódex kánonického práva*, Bratislava 1996). Výklad tu uvedeného kánona sa musí sústrediť: A/ „Sunt incapaces matrimonii contrahendi; B/ „Qui assumere non valent“; C/ „Obligatione matrimonii essentielles“; D/ „ob causas naturae psychicae“.

A/ „Sunt incapaces matrimonii contrahendi“

Manželstvo sa uzatvára čiže vzniká manželskou zmluvou, ktorá je vyjadrením súhlasnej vôle muža a ženy (porov. kán. 1057 § 1). Z hľadiska kánonického práva manželstvo vzniká právnym úkonom (lat. *matrimonialis contractus* – porov. kán. 1055 § 2) a preto sa na vznik tejto manželskej

neodvolateľnej zmluvy vzťahujú aj kánony, ktoré sa týkajú vzniku právnych úkonov všeobecne. V kán. 124 sa uvádza, že „Ad validitate actus iuridici requiritur ut a persona habili sit positus...“ Ak teda kán. 1095 uvádza, že „sunt incapaces ad matrimonii contrahendi“, tým jasne hovorí, že ide vlastne o zákon, ktorý zneschopňuje osobu pre určitý právny úkon ako to uvádza kán. 10: „(...) inhabilitantes eae tantum leges habendae sunt, quibus (...) inhabilem esse personam expresse statuitur“. Rovnako sa vyjadruje aj kán. 1057 § 1, keď uvádza, že „matrimonium facit partium consensus inter personas iure habiles...“ Pri formulácii nespôsobilosti pre právny úkon kán. 1095 uvádza termín „incapax“, kým ďalšie tu uvedené kánony uvádzajú termín „inhabilis“. V oboch prípadoch ide o termíny, ktoré majú takmer totožný právny obsah (porov. termín „capax“ v: X. OCHOA, *Index verborum ac locutionum Codicis iuris canonici*, 2 ed., Città del Vaticano 1984, s. 62 ako aj termín „habilis“, tamtiež, s. 210; pozri aj N. PARISI-D. RINOLDI, *Dizionario dei termini giuridici*, Firenze 1988, s. 40; J. PRAŽÁK-F. NOVOTNÝ-J. SEDLÁČEK, *Latinsko-český slovník*, Praha 1948, s. 181 k termínu „capax“ a s. 617 k termínu „habilitas“). Prof. José Castaño výslovne uvádza: „Possiamo ritenere che per quanto riguarda l'abilitàs nie contraenti è necessario tener presente: 1) Possono consentire al matrimonio soltanto coloro che hanno la capacità naturale e giuridica. 2) La capacità giuridica è lo stesso che l'abilitàs, cioè essere iure habiles“ a dodáva, že termín „capacitas“ zákonodarca používa v kódexe v prípade, ak ide o „capacitas naturale“, ktorá môže byť „capacitas psychica, cioè sapere e volere“ a „capacitas physica“ (=impedimentum impotentiae), kým v prípade „capacitas iuridica“ používa termín „habilitas“ – J. CASTAÑO, *Il sacramento del matrimonio*, vol. I, Roma 1990, s. 122. Dôležité však je, že v oboch tu spomínaných termínoch ide o takú skutočnosť, ktorá má dopad „ad validitatem“ na určený právny úkon. To znamená, že ak je „persona incapax“ alebo „inhabilis“ pre právny úkon uzavretia manželstva, uzatvára manželstvo neplatne, lebo nie je spôsobilá pre právny úkon vzniku manželstva. Ak teda v kán. 1095 uvádza zákonodarca „Sunt incapaces matrimonium contrahendi“, ide o prirodzenú nespôsobilosť osoby pre uzavretie manželstva, ktorá má taktiež právnu relevanciu a robí manželstvo neplatným od samého počiatku, čiže manželstvo medzi mužom a ženou vôbec nevznikne.

V súvislosti s formuláciou kán. 1095 „Sunt incapaces matrimonii contrahendi“ možno urobiť aj ďalšie rozlíšenie, ktoré spočíva v chápaní právnej nespôsobilosti vo všeobecnom slova zmysle, o ktorom sa píše v kánonoch 124 a 10 Kódexu kánonického práva, kým v kán. 1095 sa už hovorí o presne definovanej nespôsobilosti, ktorú určuje predmet poznania a chcenia. Zdá sa, že v tomto zmysle sa vyjadruje Antonio Abate, keď píše: „Ma può accadere che una delle parti, pur potendo prestare un consenso integro nella sua struttura, con la facoltà di apprendere in astratto e di valutare in concreto i diritti e i doveri che entrano nell'essenza del matrimonio, e pur sapendo quali essi siano e li voglia assumere, di fatto non è in grado di poterli assumere; è incapace a prestare l'oggetto del consenso. E ciò non per cattiva volontà, ma per una carenza costituzionale“- A. ABATE, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica*, Brescia 1985, s. 43-44). Čiže treba robiť rozdiel medzi právnou nespôsobilosťou chápanou všeobecne pre právny úkon, o ktorom sa píše v prvej knihe kódexu „De normis generalibus“, kán. 24 a konkrétnou právnou nespôsobilosťou, ktorú určuje

predmet konkrétnej zmluvy, v našom prípade manželskej. Medzi tie druhé patrí aj nespôsobilosť, ktorá sa uvádza k v kán. 1095.

Po vyššie uvedených skutočnostiach sa žiada ďalšie rozlíšenie. Ide o rozlíšenie medzi obsahom kán. 1095 bod 2 (discretio iudicii) a obsahom kán. 1095 bod 3 (incapacitas assumendi obligationes matrimonii essentialia). K tomuto odlišeniu sa v rotálnom rozsudku coram Faltin (Chilaven.) zo dňa 26. mája 1989 uvádza „se non si vuole fare due norme in doppione, si deve ammeter che il defectus discretionis iudicii circa iura et officia matrimonialia essentialia e l'impossibilità assumendi obligationes matrimonii essentialia trovano la radice della loro differenza in altri motivi (...) Il primo consiste nell'incapacità di intendere e volere l'oggetto del matrimonio (incapacità di agire), la seconda è nell'impossibilità di dare l'oggetto del contratto in quanto contraente si è impegnato a qualcosa di impossibile, a qualcosa di cui non ha la disponibilità“- *Decisio coram D. Faltin* (Chilaven. die 26 maii 1989), v: *Errore e dolo nella giurisprudenza della Rota Romana*, studi giuridici LV, Città del Vaticano 2001, s. 180-181. Podobne formuluje rozdiel medzi bodom 2 a bodom 3 kán. 1095 Antonino Abate, ktorý na jeden strane píše: „Con questo termine (la capacità di discrezione di giudizio), in genere, si intende la facoltà di formulare, con avvertenza e libertà interiore, un giudizio pratico, mediante la quale il soggetto che l'esprime stabilisce, circa un impegno opzionale, un raffronto fra la sua enunziazione di principio astratto e la sua applicazione alla propria situazione concreta, personale, con la possibilità di valutare se sia o no conveniente assumerlo“ (s. 42) a na druhej strane píše: „Gli obblighi essenziali del matrimonio entrano nell'oggetto specifico del consenso coniugale. Senza di essa sarebbe vuoto di contenuto e, di conseguenza, inesistente. Pertanto, perché il medesimo consenso esista, è necessario che i nominati obblighi siano inclusi nell'oggetto dell'impegno. Ma non può essere materia di impegno ciò che non può essere assunto, non è disponibile. Di qui ne segue che coloro i quali non sono in grado di assumere gli obblighi essenziali del matrimonio, per cause di natura psichica, sono incapaci a contrarre matrimonio *per non la disponibilità della materia di impegno*. Il loro consenso è nullo per mancanza del suo oggetto specifico, non perché escluso, come sarà considerato in sequito, ma perché moralmente impossibile ad essere assunto“- A. ABATE, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica*, Brescia 1984, s. 42 a s. 44-45).

Napokon sa žiada urobiť juridický výklad ďalšieho odlišenia, na ktoré upozorňuje Magistérium Cirkvi: v prípade kán. 1095, aby sa mohlo manželstvo deklarovať za nulitné, musí ísť o ozajstnú nespôsobilosť (lat. incapacitas) a nie iba o ťažkosť (lat. difficultas): „per il canonista deve rimanere chiaro il principio che solo l'incapacità e non già difficoltà a prestare il consenso ed a realizzare vera comunità di vita e do amore rende nullo il matrimonio“- Joannes Paulus PP. II, *Allocutio ad Rotam Romanam diei 5 februarii 1987*, v: *Errore e dolo nella giurisprudenza della Rota Romana* (studi giuridici LV), Città del Vaticano 2001, s. 182; pozri aj *Acta Apostolicae Sedis* 79 (1987), s. 1457.

V tejto zásadnej problematike nejestvuje v kódexe oficiálna definícia ťažkosti a nespôsobilosti a ani autori nie sú zajedno. Antonino Abate identifikuje termín „incapacitas“ s trvalou nespôsobilosťou, lebo „se la indicata incapacità fosse temporanea, si potrebbe parlare di semplice

difficoltà, non impossibilità radicale,“ ale sám pripúšťa, že sú autori, pre ktorých robí manželský súhlas neplatným aj dočasná nespôsobilosť, ak existuje v čase uzavretia manželstva - A. ABATE, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica*, Brescia 1984, s. 45. S. Paździor potom ako spomína príhovor Jána Pavla II. sudcom Rímskej Roty a opakuje, že nie ťažkosť, ale iba nespôsobilosť robí manželstvo neplatným, dodáva dosť nejasne: „Wskazuje się, że w tym względzie jedynie obecność poważnej anomalii, w zasadniczy sposób naruszającej zdolność rozumienia istoty małżeństwa i wolę kontrahenta, czyni małżeństwo nieważnym“- S. PAŹDIOR, *Przyczyny psychicznie niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa w świetle kan. 1095*, Lublin 1999, s. 53. Iný pohľad na problematiku má Angelo Amati, pre ktorého nie je dôležitá trvalosť nespôsobilosti, ale stačí aj dočasná nespôsobilosť a ktorí takto uvažujú, dokazujú že miešajú pojmy vážnosti anomálie osobnosti s jej trvácnosťou, čo je podľa neho naozaj nesprávne: „La legge per sé, non richiede che l'incapacità sia perpetua; chi la richiede confonde la gravità del difetto con la perpetuità, che è concetto assai diverso“. Amate zásadne termín „incapacitas“ zaraďuje do oblasti vážnosti, ktorou psychická anomália zasiahla osobu človeka: „Comunque si voglia concepire l'incapacità (temporanea o perpetua), in ogni caso essa è da ritenere giuridicamente grave, quando ogni mezzo ordinario e lecito di terapia stimato inefficace (...) La causa dunque deve essere sempre grave, ma non necessariamente perpetua“- A. AMATE, *Maturità psico-affettiva e matrimonio (cann. 1095, 2-3 del Codice di Diritto canonico)*, Città del Vaticano 2001, s. 114. V podobnom duchu ako Abate sa vyjadruje aj J. Castaño, ale dodáva aj text Jána Pavla II. z februára roku 1987, ktorý výslovne uviedol: „Per il canonista deve rimanere chiaro il principio che solo la incapacità, e non già difficoltà a prestare il consenso e a realizzare una vera comunità di vita e di amore, rende nullo il matrimonio. Il fallimento dell'unione coniugale, peraltro, non è mai in sé una prova per dimostrare tale incapacità dei contrahenti, i quali possono aver trascurato, o usato male, i mezzi sia naturali, che soprannaturali a loro disposizione, oppure non aver accettato i limiti inevitabili ed i pesi della vita coniugale, sia per blocchi di natura inconscia, sia per lievi patologie che non intaccano la sostanziale libertà umana, sì, infine, per deficienze di ordine morale. Una vera incapacità è ipotizzabile solo in presenza di una seria forma di anomalia che, comunque si voglia definire, deve intaccare sostanzialmente la capacità di intendere e/o di volere del contrahente“- J. CASTAÑO, *Il sacramento del matrimonio*, vol. II, Roma 1990, s. 127-128. Ukazuje sa, že v tomto texte Jána Pavla II. sa nachádza kľúč k pochopeniu, v čom spočíva rozdiel medzi termínom „incapacitas“ a termínom „difficultas“. „Incapacitas“ vytvára „la presenza di una seria forma di anomalia che, comunque si voglia definire, deve intaccare sostanzialmente la capacità di intendere e/o di volere del contrahente“.

Nespôsobilosť osoby však musí existovať v čase uzatvárania manželstva, čiže v čase keď si snúbenci vymieňajú navzájom manželský súhlas. A tu vznikajú dôležité otázky, ktoré možno zoradiť do dvoch skupín.

Prvá skupina otázok: Čo ak sa nespôsobilosť ukáže až po uzavretí manželstva? Je možné v takomto prípade deklarováť nulitu manželstva? A ak áno, ako možno procesne dokázať, že táto neschopnosť existovala už v čase uzavretia manželstva?

Nechýbajú autori, ktorí považujú manželský život po uzavretí manželstva ako jeden z možných indikácií, ba až dôkazov nespôsobilosti osoby pre uzavretie manželstva z titulu kán. 1095 bod 3. Napríklad už spomínaný Angelo Amato píše: „La vita matrimoniale costituirà solo la prova dell'incapacità presente già al momento del matrimonio“- A. AMATE, *Maturità psico-affettiva...*, s. 118. Podobne aj rotálny sudca Serrano uvádza, že spôsobilosť k manželstvu sa musí zvažovať „per habitudinem ad matrimonium in facto esse“ - *Coram Serrano*, 18. maggio 1978, v: *Sacrae Romanae Rotae Decisiones* 70, s. 322, n. 7. Táto poznámka je dôležitá, lebo nepovažuje za dostačujúce hodnotiť iba psychický stav kontrahenta vzhľadom na uzavretie manželstva (*matrimonium in fieri*), ale na manželské spolunažívanie po uzavretí manželstva (*matrimonium in facto esse*). Tieto poznámky však nijak neumenšujú skutočnosť, že podstatnú úlohu tu zohráva moment uzavierania manželstva. Existujú aj rotálne rozsudky, ktoré z udalosti „po uzavretí manželstva“ objasňujú a dokazujú skutočnosti, v akých sa nachádzali kontrahenti v čase uzatvárania manželstva. Zdá sa, že ako určitý príklad možno uviesť rotálny rozsudok *coram Erlebach: sententia definitiva diei 27 ianuarii 2000*, v: *Periodica de re canonica* 3 (2001), s. 497-547.

Okrem toho cirkevný súd sa opiera o posudok znalca ako to výslovne uvádzajú texty kánona 1680, kde sa píše: „In causis de impotentia vel de consensus defectus propter mentis morbum iudex unius periti vel plurium opera utatur, nisi ex adiunctis inutilis evidenter appareat; in ceteris causis servetur praescriptum can. 1574“ a kánona 1574, kde sa píše: „Peritorum opera utendum est quoties ex iuris vel iudicis praescripto eorum examen et votum, praeceptis artis vel scientiae innixum, requiruntur ad factum aliquot comprobandum vel ad veram alicuius rei naturam dignoscendam“. Avšak sudca vždy ostáva „peritus peritorum“ (porov. kán. 1579). K téme úlohy znalca a hodnotenia jeho znaleckého posudku píše aj Peter Holec takto: „Pri uvažovaní o znalcoch základným pravidlom zostáva, že znaleckému skúmaniu nie je možno pripisovať charakter zákonného dôkazu (*probatio legalis*) ako to stále zdôrazňovala kánonická doktrína i Svätý Otec Ján Pavol II. v prejave pre Rímskou Rotou 5. februára 1987. Ohodnotenie znaleckého posudku patrí sudcovi. On ako *peritus peritorum* má pozorne preštudovať expertízu znalca a dať ju do vzťahu so všetkými indíciami a okolnosťami kauzy“- P. HOLEC, *Znalec v kánonickom manželskom procese, aktuálna normatíva a jej vývoj*, Košice 1997, s. 79. Alebo Manuel Arroba píše: „Il giudice stabilisce il valore della perizia secondo il suo libero apprezzamento e tenendo conto di tutti gli altri elementi istruttori acquisiti. Non è vincolato tramite una prova legale al parere dei periti, restando peritus peritorum, dovendo servirsi nell'accogliere o respingere le conclusioni dei periti di argomentazioni logiche e critiche proprie. Dovrà esaminare se i fatti su cui si basa la perizia sono veri, giuridicamente provati e non contraddetti da altri mezzi di prova (...) Comunque, è obbligo del giudice motivare nella sentenza le ragioni per cui ha creduto di dover dissentire dal voto del perito“- M. ARROBA, *Diritto processuale canonico*, Roma 1993, s. 393. Ale v prípadoch, keď sa nespôsobilosť osoby ukáže až po uzavretí manželstva, môže veľa svetla do prípadu vniesť práve znalecký posudok. Stáva sa však aj to, že nespôsobilosť osoby pre manželstvo sa ukáže jasne a dokázateľne práve až po uzavretí manželstva, keď sa osoba naozaj v konkrétnych životných

situáciách prejaví taká, aká v skutočnosti je a aká v skutočnosti aj bola pred i počas uzavierania manželstva. Aj z tohto hľadiska treba chápať, že sudca vždy ostáva „peritus peritorum“, lebo musí brať do úvahy všetky súvislosti kauzy a rozhoduje sa podľa toho, či dosiahol alebo nedosiahol morálnu istotu o nulite manželstva.

Druhá skupina otázok: Čo ak súd nezíska z nejakých objektívnych dôvodov priame a jasné dôkazy o tom, že nespôsobilosť stránky existovala už v čase uzatvárania manželstva. Možno nulitu manželstva deklarovať aj na základe menej jasných a nepriamych dôkazov? Ak áno, ako sa to procesne dokazuje?

Takéto prípady existujú. Niektoré stránky alebo svedkovia môžu natoľko hatiť skúmanie kauzy súdom, že cirkevný súd len s veľkými ťažkosťami nadobudne isté dôkazy, ktoré však nie sú dosť jasné a priame (aj keď platí princíp, že bremeno dokazovania prináleží aktorovi). Alebo ide o protichodné výpovede stránok a svedkovia „de visu“ nie sú, resp. odmietajú dať svedeckú výpoveď. Sudca je vždy povinný deklarovať nulitu manželstva iba vtedy, ak dosiahol morálnu istotu o nulite „ex actis et probatis“. Ak takýto stupeň istoty nedosiahne, je povinný deklarovať, že nulita manželstva nebola dokázaná a v zmysle predpisu kán. 1060 („matrimonium gaudet favore iuris“) sa skúmané manželstvo musí naďalej považovať za platné. K tomu je potrebné uviesť niekoľko vysvetlení z procesného práva o morálnej istote a o ceste smerujúcej k jej dosiahnutiu, ktoré môžu vliať viac svetla do odpovede na uvedené otázky. Kardinál Zenon Grocholewski v štúdii *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva* uvádza nasledovnú definíciu morálnej istoty: „Pius XII. vykreslil pojem morálnej istoty. Aby ho podal jasne, vysvetlil najprv iné pojmy: pojem absolútnej istoty a pojem pravdepodobnosti (probability). Absolútna istota je taká, v ktorej je úplne vylúčená každá možná pochybnosť ohľadom pravdy nejakej skutočnosti a ohľadom neexistencie protikladu. Tu rímsky veľkňaz poznamenáva, že takáto istota nie je potrebná na vynesenie rozsudku. Pravdepodobnosť stojí v protiklade voči absolútnej istote, lebo nevylučuje každú rozumnú pochybnosť a necháva jestvovať podloženú obavu z omylu. Medzi absolútnou istotou a pravdepodobnosťou stojí morálna istota ako stred medzi dvoma krajnosťami a je charakteristická tým, že vylučuje každú podloženú a rozumnú pochybnosť (tým sa odlišuje od pravdepodobnosti), ale z negatívneho hľadiska ponecháva absolútnu možnosť existencie opaku (tým sa odlišuje od absolútnej istoty)“- Z. GROCHOLEWSKI, *Morálna istota ako kľúč na čítanie noriem procesného práva*, Spišská Kapitula 1999, s. 12. Potom kardinál Grocholewski uvádza faktory, ktoré napomáhajú sudcovi dosiahnuť morálnu istotu. Sú to: 1. Osobné kvality sudcu a jeho odborná pripravenosť („Nedávajú garancie na dosiahnutie morálnej istoty také osoby, ktoré (...) nemajú primeranú kánonickú prípravu na vykonávanie úradu cirkevného sudcu (...) K tomu chcem dodať, že podobne nie sú zárukou spomínanej garancie takí sudcovia, ktorí neveria v hodnoty, ktoré treba procesom brániť...“- tamtiež s. 21-22); 2. Úsilie zachovávať zákony procesného práva (tamtiež, s. 22); 3. Hodnotiť dôkazy podľa svedomia (kán. 1608 § 3) („Pius XII. poznamenáva, že v modernej súdnej procedúre, aj v cirkevnej, nie je na prvom mieste postavený princíp právnického formalizmu, ale princíp slobodnej valorizácie dôkazu. Potom dodáva, že sudca musí rozhodnúť podľa svojho svedomia, či predložené dôkazy

a skúmanie bolo alebo nebolo postačujúce na vytvorenie morálnej istoty“ (tamtiež, s. 23); 4. Spolupráca sudcov za účelom dosiahnuť morálnu istotu (tamtiež, s. 25). Veľmi dôležité sa ukazuje ako odpoveď na druhú skupinu nastolených otázok to, čo ďalej píše kardinál Grochowski s odvolávaním sa na pápeža Pia XII.: „Niekdedy morálna istota je postavená na indíciách a dôkazoch, ktoré ak sa zoberú samostatne nie sú účinné a nedokážu sformovať opravdivú istotu a iba vzaté spoločne nevytvárajú v človekovi zdravého úsudku nijakú rozumnú pochybnosť. To zodpovedá výroku, ktorý sa často cituje v jurisprudencii *singula quae non prosunt, unita iuvant* (...) V takomto prípade morálna istota vyviera z rozumnej aplikácie princípu (...) dostatočnej rozumnosti“ (tamtiež, s. 27). Podobne aj Manuel Arroba sa opiera o predpis kán. 1608 § 3 a tvrdí, že „è il giudice quale organo tecnico del processo che deve valutare le prove secondo la propria coscienza (...) ex actis et probatis“ a dodáva: „Il riferimento alle risultanze processuali è necessario in relazione alle esigenze culturali contemporanee; perciò il carattere razionale della decisione del giudice (che in fondo viene a esplicitare l'esigenza di razionalità nell'esercizio della potestà giudiziale ecclesiastica di cui al can. 135) trova riscontro la necessità di giungere ad essa tramite la prova analitica dei fatti la cui valutazione si deve poter esplicitare in argomenti logiche“- M. ARROBA, *Diritto processuale canonico*, Roma 1993, s. 343.

V konečnom dôsledku sa žiada dodať, že existujú aj rotálne rozsudky, ktoré deklarujú nulitu manželstva na základe nepriamych dôkazov a z dôkazov, ktoré nastali po uzavretí manželstva, keď na základe rozumného uvažovania sudcovia dospeli k morálnej istote o manželskej nulite v tretej inštancii. V rotálnom rozsudku *coram Erlebach* z 27 januára 2000, v ktorom rotálni sudcovia v tretej inštancii rozhodli kauzu *pro nullitate*, sa píše: „Examen huiusque factum voluntatis partis actricis nitebatur potissime in probatione directa. Haec tamen ordinariae compleri debet per probationem indirectam“ a potom ako nepriame dôkazy vybral a) criterium aestimationis („Quod attinet ad criterium aestimationis, sine haesitatione est dicendum hoc post nuptias omnino clarissime patere“- s. 532); b) criterium reactionis (s. 533). Za mimoriadne dôležité v takýchto prípadoch považuje Erlebach svedectvá o hodnovernosti stránok (s. 524); taktiež v rozsudku nezabudli vyvrátiť prípadné námietky, čo taktiež treba považovať za „negatívny spôsob nepriameho dokazovania“ (s. 530-532)- *Coram Erlebach: sententia definitiva diei 27 ianuarii 2000*, v: *Periodica de re canonica* 3 (2001), s. 497-547.

B/ „Qui assumere non valent“.

Tú časť textu kán. 1905 bod 3, kde sa uvádza „qui assumere (...) non valent“ treba chápať v tom zmysle, že sa musí robiť dištinkcia medzi termínom „vziať na seba“ a termínom „plniť“. Niečo iné je neschopnosť vziať na seba podstatné záväzky manželstva a niečo iné je tieto záväzky plniť. Kto neplní záväzky vyplývajúce z manželstva, to ešte nemusí znamenať, že bol nespôsobilý ich na seba vziať (môže napríklad byť spôsobilý ich plniť, ale nechce to z nejakých príčin robiť). Na druhej strane, kto je nespôsobilý vziať na seba podstatné záväzky manželstva konzekventne ich nebude ani plniť. Preto v konečnom dôsledku niekdedy neplnenie podstatných záväzkov v manželstve poukazuje na skutočnosť, že stránka nebola spôsobilá

(incapax) ich na seba vziať. Táto skutočnosť v niektorých prípadoch môže byť (ale nemusí) vážnym argumentom pre nulitu manželstva. Posúdenie prináleží sudcom. Antonino Abate k tejto problematike píše: „L'incapacità ad assumere gli obblighi in parola, comporta anche la successiva incapacità ad adempierli“- A. ABATE, *Il consenso matrimoniale nel nuovo Codice di Diritto canonico*, v: *Apollinaris* 59 (1986), s. 457.

Ukazuje sa ako potrebné dodať, že formulu „qui assumere non valent“ musia sudcovia posudzovať relatívne vo vzťahu k predmetu (obligatione matrimonii essentielles) a vo vzťahu k tomu, z čoho nespôsobilosť vyplýva (ob causam naturae physicae). Ak sa berie do úvahy, že manželstvo je celoživotným spoločenstvom muža a ženy, čo má pre praktický život muža a ženy veľmi vážne dôsledky (manželstvo a podstatné záväzky manželstva nie sú malichernosťami, ale sú veľmi vážnymi úlohami muža a ženy) a na druhej strane, že psychické danosti jednotlivých osôb sú rôzne, výklad formulácie „qui assumere non valent“ sa pohybuje v rámci určitých hraníc vymedzenia a sudcovia ju musia posudzovať z prípadu na prípad: pre niekoho určitá skutočnosť môže (v jednom prípade) znamenať „assumendi non valent“, avšak tá istá skutočnosť (v inom prípade) pre iného môže ešte znamenať „assumendi valent“. „Ciò che interessa – píše Francesco Bersini – è cogliere le strutture di tale personalità“- F. BERSINI, *Il nuovo diritto canonico matrimoniale*, Torino 1985, s. 97. Podobne sa vyjadruje aj Stanislaw Paździór, keď píše: „Pojęcie niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, które z natury swojej odnosi się do małżeństwa, czyli do wspólnoty osób, de facto powinno być jednak odnoszone przede wszystkim do konkretnego badanego związku, do konkretnej diady“- S. PAŹDZIÓR, *Przyczyny psychiczne niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa w świetle kan. 1095*, Lublin 1999, s. 67. Na ramenách sudcov tu leží vážna zodpovednosť posúdiť každý prípad v určitých konkrétnych súvislostiach, okolnostiach a danostiach stránok v konkrétnej kauze manželskej nulity.

C/ „Obligatione matrimonii essentielles“

Tu ide o predmet, ktorý osoba pri uzatváraní manželstva „assumendi non valent“. Týmto predmetom je povinnosť vziať na seba podstatné záväzky manželstva. Vzniká otázka: ktoré záväzky manželstva sú podstatnými? V kódexe kánonického práva ich jednoznačne určené v jednom kánone nenájdeme. Táto úloha je ponechaná jurisprudencii. Zdá sa správne to, čo poznamenáva José Castaño: „Crediamo che la giurisprudenza debba fissare i criteri per determinare essenzialità degli obblighi matrimoniali, per evitare gli abusi che potrebbero venire da una interpretazione troppo ampia del canone. Il testo semplicemente dice che gli obblighi devono essere gli essenziali. Quindi anche se si vuole estendere il significato del testo legislativo, dovrebbero essere esclusi da esso gli obblighi che non sono essenziali, vale a dire, gli obblighi che possiamo chiamare accidentali (...) La nostra conclusione è che gli elementi che costituiscono l'essenza del matrimonio s'impongono agli sposi come veri obblighi essenziali, e gli obblighi essenziali entrano in qualche modo nell'assenza del matrimonio“- J. CASTAÑO, *Il sacramento del matrimonio*, vol. II, Roma 1990, s. 130-131. Tu spomínaný autor uviedol všeobecné kritérium, podľa ktorého možno posúdiť, ktoré záväzky manželstva sú podstatnými. Pokúsil sa však aj konkrétny

vymenovať niektoré z nich: „Come esempi di obblighi essenziali del matrimonio, possiamo ritenere: 1. Gli atti che per sé sono idonei al fine del matrimonio, cioè: a) al bene dei coniugi; b) alla generazione ed educazione della prole (can. 1055); 2. Le proprietà essenziali; 3. La possibilità di convivenza veramente umana e, in concreto, affettiva, ecc. Per contro, si oppongono agli obblighi essenziali: 1. Un carattere scontroso, asocievole (per non parlare di maltrattamento), che rende un inferno la vita coniugale; 2. La incomunicabilità spirituale tra gli sposi; 3. La incompatibilità dei caratteri (non dimentichiamo che il matrimonio è la realzione relativa di due persone); 4. L'omosessualità“ - Tamtiež, s. 130-131.

Iný autor Luigi Chiappetta píše: „Fra gli obblighi essenziali ne rileviamo in particolare tre, che sono da considerarsi primari e sono virtualmente molteplici: 1. La reale comunità di vita, che non si riduce certo alla *communio tori, mensae et habitationis*, ma comprende tutta una serie di relazioni interpersonali attraverso le quali si realizza la mutua integrazione e il mutuo perfezionamento degli sposi, la loro unione fisica e la loro unità spirituale e affettiva: *bonum coniugum*. È in sostanza il *mutuum adiutorium*. 2. La reciproca fedeltà per quanto riguarda sia l'indissolubilità del vincolo matrimoniale che la sua unità: *bonum fidei et sacramenti*. 3. L'accettazione dei figli e la loro educazione: *bonum prolis*“ - L. CHIAPPETTA, *Il matrimonio*, Roma 1990, s. 211.

Rovnako sa vyjadruje aj Angelo Amato: „Gli elementi essenziali cui si allude il can. 1095 bod 3, sono certamente *tria bona matrimonii*, di agostiniana memoria, che soggetto non è in grado di assumere“. Potom spomína a krátko komentuje *bonum prolis*, *bonum fidei* a *bonum sacramenti* a dodáva: „Accanto ad essi, anzi a compendiarli tutti, si deve porre anche il *bonum coniugum*, che comporta lo *ius ad vitae communionem* e l'intero ambito della vita di relazione“ - A. AMATO, *Maturità psico-affettiva...*, s. 109.

Napriek tu spomínaným skutočnostiam, jestvuje vážny problém, že niet definitívneho a úplného zoznamu takých záväzkov manželstva, ktoré by boli bezpochyby podstatnými a jasne oddelenými od nepodstatných. Preto správne poznamenáva Stanislaw Paźdior, že „najważniejszym problemem, na który musi się znaleźć odpowiedź, jest oddzielenie obowiązków istotnych od nieistotnych, gdyż rzutuja one na ważność lub nieważność małżeństwa“ a dodáva, že „w żadnym wyroku rotalnym nie podano dotad pełnego katalogu istotnych praw i obowiązków małżeńskich“ - S- PAŹDIOR, *Przyczyny psychiczne...*, s. 27. Zdá sa však, že nájst spoločné kritérium sa pokúsil José Castaño vo vyššie citovanom výroku.

S istotou vaša možno poznamenáť, že podstatné záväzky manželstva zohrávajú veľmi vážnu, ak nie až rozhodujúcu úlohu, pri definovaní naplnenia skutkovej podstaty predpisu kán. 1095 bod 3, spolu s príčinami psychickej povahy, lebo ak v bode 1 a 2 kán. 1095 je ťažisko postavené viac na subjekte kontrahenta, tak v bode 3 kán. 1095 je ťažisko postavené viac objektívne: na podstatných záväzkoch manželstva a na príčinách psychickej povahy. Dá sa to povedať ešte ináč: ak v prvých dvoch prípadoch, o ktorých sa píše v bode 1 a 2 kán. 1095, ide o nedostatok spôsobilosti poznať (bod 1) a chcieť (bod 2), v bode 3 sa berie do úvahy „štruktúra samotnej osoby človeka“, ktorá je v istom zmysle vadnou a ktoré robia človeka nespôsobilým vziať na seba také vážne povinnosti, akými bezpochyby sú podstatné záväzky manželstva, ktoré sa prijímajú a dávajú na celý život, lebo manželstvo je

celoživotným záväzkom muža a ženy a dotýka sa tých najhlbších a najvzácnejších „darov“, ktoré si muž a žena navzájom dávajú a prijímajú. Preto konzekventne podstatné záväzky manželstva v podstatnej miere určujú spôsobilosť, resp. nespôsobilosť kontrahenta pre uzavretie platného manželstva v prípade, ak kontrahent má z psychických dôvodov narušenú „konštrukciu“ vlastnej osoby (porov. A. AMATO, *Maturità psico-affettiva...*, s. 107; A. ABATE, *Il matrimonio...*, s. 44; *Coram Faltin: Chilaven. sententia definitiva diei 26. maii 1989, v: Errore e dolo...*, s. 180-181).

D/ „Ob causas naturae psychicae“

Vývoj formulácie kán. 1095 bod 3. Text kán. 1095 bod 3 sa v Kódexe kánonického práva z roku 1917 nenachádzal. V schéme nového kódexu z roku 1975 sa hovorí o neschopnosti uzavrieť manželstvo z dôvodu „ťažkej psychosexuálnej anomálie“ ako sa to výslovne uvádza v *Communicationes* 1975, s. 62: „Sunt incapaces matrimonii contrahendi qui ob gravem anomaliam psychosessualem obligationes matrimonii essentielles assumere nequeunt“. V ďalšej schéme publikovanej v roku 1977 sa už hovorí len o „ťažkej psychickej anomálii“: „Sunt incapaces matrimonii contrahendi qui ob gravem anomaliam psychicam obligationes matrimonii essentielles assumere nequeunt“ - *Communicationes* 1977, s. 370. Napokon v promulgovanom texte dňa 25. januára 1983 sa spomínajú iba „príčiny psychickej povahy“: „Sunt incapaces matrimonii contrahendi: (...) 3° qui ob causas naturae psychicae obligationes matrimonii essentielles assumere non valent“. K vývoju formulácie pozri aj J. DUDA, *Katolícke manželské právo*, Spišská Kapitula 1996, s. 96. To znamená, že v definitívnom texte došlo k trom dôležitým zmenám: 1. vypadol termín „ob gravem“; 2. vypadol termín „anomália“; 3. vypadol termín „anomaliam psychosessualem“. Namiesto toho bol legislatívny text značne zjednodušený: „qui ob causam naturae psychicae...“ To prirodzene má svoje konzekvencie aj na výklad legislatívneho textu, ktoré sa pokúsime vysvetliť v nasledujúcich riadkoch.

V prvom rade sa ukazuje užitočné poukázať na to, že legislatívny text nepoužíva termín „choroba“, ale „anomália“, čiže vadnosť, porucha osobnosti. To znamená, že príčinou manželskej nulity nemusí byť nutne iba choroba, ale aj porucha osobnosti. V tomto zmysle vykladajú tento legislatívny text mnohí uznávaní autori: porov. J. CASTAÑO, *Il sacramento del matrimonio*, vol. II., Roma 1990, s. 123-124; A. STANKIEWICZ, *L'incapacità psichica nel matrimonio: terminologia, criteri*, v: *Apollinaris* 53 (1980), s. 69. Napríklad Luigi Chiappetta píše: „È chiaro che nella maggior parte dei casi saranno le anomalie psichiche a determinare l'incapacità del soggetto, ma non sono escluse altre cause di natura psichica, che non hanno per sé carattere morboso. Una causa del genere potrebbe essere, ad esempio, una concezione del tutto amorale che uno dei contraenti ha del matrimonio, per cui egli è psichicamente incapace di adempierne e di assumerne gli obblighi essenziali. Vi abbiamo accennato nella nota 12 del n. 563. Una tale concezione, per altro, renderebbe nullo il matrimonio anche in forza del can. 1096 § 1, e come conseguenza del can. 1055 § 1“- L. CHIAPPETTA, *Il matrimonio...*, Roma 1990, s. 206-207. Ten istý autor spomína známy rotálny rozsudok *Coram Wynen* z 25. februára 1941, ktorý komentuje nasledovne: „Secondo detta sentenza, che pur non pronunziò la nullità del matrimonio

impugnato, chi è incapace di apprezzare e stimare i valori etici, sociali e giuridici connessi col matrimonio, è incapace al tempo stesso di sposarsi validamente“- Tamtiež, s. 203, poznámka 12 pod čiarou. Autor dôrazne pripomína, že prvý rotálny rozsudok, s týmto titulom nulity bol vydaný v roku 1940 *Coram Theodori – Sacrae Romanae Rotae Decisiones*, vol. 32, s. 90, n. 16 a dodáva, že sa nejedná zvlášť o nič nové, ale aplikuje kánonický princíp Bonifáca VIII. z 13. storočia: „Nemo potest ad impossibile obligari“ (Tamtiež, s. 206). Napokon Angelo Amate s odvolaním sa na kardinála Pompeddu, súčasného prefekta Najvyššieho tribunálu apoštolskej signatúry píše: „Ridurre le cause di natura psychica solo alla sfera delle patologie, sarebbe una interpretazione troppo rigorosa, una ingiustificata contraddizione con la realtà umana e fuori della lettera e lo spirito del canone. Le anomalie di personalità, dunque, che comportano incapacità, possono colpire anche la sola sfera spirituale dell'essere umano, reso sostanzialmente carente dall'assenza totale di aspirazioni morali e da deviazione del senso etico per quanto riguarda le obbligazioni matrimoniali. Questa ci sembra una tesi senza dubbio realistica e condivisibile“-A. AMATO, *Maturità psico.affettiva e matrimonio: can. 1095, 2-3 del Codice di Diritto canonico*, Città del Vaticano 2001, s. 111. Z uvedeného jasne vyplýva, že nespôsobilosť osoby pre uzavretie manželstva môže spôsobiť nielen psychická choroba klinicky definovateľná, ale aj psychická anomália, čiže vadnosť osobnosti na báze psychickej povahy, ktorá však nutne ešte nemusí byť psychickou chorobou.

Ako už bolo uvedené, v promulgovanej verzii legislatívneho textu sa už nenachádza termín „grave“, čiže anomália už nie je definovaná, že musí byť ťažká. (Napriek tomu, že termín „grave“ sa nachádza v bode 1 i v bode 2 kán. 1095, v bode 3 toho istého kánona sa už nenachádza). Napriek tomu autori sú toho názoru, že anomália musí byť naozaj ťažká a nie iba ľahká ako to vysvetľuje Angelo Amato, keď píše, že „la deformatio animi deve incidere in modo sostanziale sul tessuto intimo strutturale del soggetto da rendergli impossibile l'assunzione degli oneri coniugali e intollerabile in rapporto di copia“- A. AMATO, *Maturità...*, s. 111 a dodáva, že podľa jurisprudencie Rímskej Roty nestačia pre deklaráciu manželskej nulity také okolnosti ako sú napr. „určité ťažkosti pri vytváraní manželského spoločenstva alebo medziosobných manželských vzťahov“ (*Coram Pompedda* z 19. februára 1982, v: SRRD 74, s 91, n. 10) alebo, že „sú určité akcidentálne nezhody v manželskom živote v tom zmysle, že manželstvo nie je dosť dobre vydarené alebo že medzi stránkami niet toho najdokonalého šťastného súladu pre rôzne dôvody: rôznosť povahových vlastností, rôznosť výchovy a návykových spôsobov, dostatočne prejavovanej lásky a pod.“ (*Coram Colagiovanni* z 20. marca 1991, v: SRRD 83, s 175, n. 9). Ale – ak pridriavame tu spomínaného výkladu – deformácia psychiky človeka na tak značná, že zasahuje v podstatnej miere samé vnútro človeka, ktoré následne robí manželské spolunažívanie neznesiteľným, netolerovateľným, v takomto prípade už sa jedná o ťažkú anomáliu, ktorá robí osobu nespôsobilou prijať na seba obligationes matrimonii essentielles (porov. A. AMATO, *Maturità...*, s. 112).

V definitívnom legislatívnom texte vypadol aj termín „anomalía psychosessuale“, ale uvádza sa „ob causam naturae psychicae“. Už na prvý pohľad je jasné, že psychosexuálne anomálie sú tie psychické anomálie, ktoré sa prejavujú v oblasti sexuálneho života. Ak teda definitívny text zanechal toto znenie a zaviedol formulu „ob causam naturae psychicae“, tým

jasne rozšíril možnosť deklarovania manželskej nulity z akejkoľvek anomálie psychického pôvodu, ktorá robí osobu nespôsobilou vziať na seba podstatné záväzky manželstva a teda konzekventne nie je dôležité, aby sa to prejavovalo iba v sfére sexuálneho života, ale sa to týka každej oblasti, ktorá patrí do rámca podstatných záväzkov manželstva.

Napokon sa žiada uviesť, ktoré môžu byť konkrétne anomálie psychického pôvodu, ktoré spôsobujú neplatnosť manželstva. Najprv však treba poznamenať to, čo uvádza americký kánonista Doyle, keď píše: „The law does not specify which types of psychic causes can incapacitate one for marriage nor does it give a partial listing of disorders which have a detrimental effect on the marital community. However, the marriage committee clearly intended to include not simply sexual anomalies but also other psychological disorders which affect the personality. The diagnosis of a disorder, even a tentative one, is a clinical and not a juridical issue. The classification of and the terminology related to the various disorders change, and court experts themselves often differ about the precise classification of an obvious disorder“ - P. DOYLE, *Commentary on the can. 1095, v: The Code of Canon Law. A Text and Commentary*, New York 1985, s. 75. To znamená, že špecifikovať psychickú anomáliu prináleží nie právnickej, ale lekárskej vede, ktorá však predsa len podlieha úsudku sudcu, ktorý ostáva peritus peritorum, ako to správne uvádza Peter Holec v knihe *Znalec v kánonickom manželskom procese, aktuálna normatíva a jej vývoj*, keď píše, že „ohodnotenie znaleckého posudku patrí sudcovi“ (Košice 1997, s. 79).

Niektorí kánonisti sa predsa odhodlali poukázať na niektoré psychické anomálie a choroby, ktoré majú možný dopad na nulitu manželstva. Luigi Chiappetta uvádza nasledovné:

-Neurózy sú charakterizované ako anomália alebo choroba emotívnej povahy (strach, depresia, fobie atď.) V ťažšej forme sú doprevádzané aj somatickými prejavmi (triaška, bušenie srdca, veľká únava, nadmerné potenie sa a pod.)

-Pri psychóze ide o vážnu formu emotívnej a rozumovej choroby, ktorá do značnej miery zasahuje do štruktúry osobnosti človeka a robia ho nespôsobilým pre život v riadnych interpersonálnych vzťahoch. Najdôležitejšími formami sú schizofrénia, paranoia a maniacko-depresívna psychóza. Schizofrénia je psychické rozdvojenie osobnosti a v ťažšej forme sa prejavujú aj halucinácie. Paranoia sa prejavuje nutkavým správaním rôzneho typu: mánia prenasledovania (osoba si myslí, že ju stále niekto prenasleduje), erotická mánia (osoba sa eroticky chce realizovať aj neviazaným spôsobom), megalomania (mánia, resp. presvedčenie o vlastnej veľkosti, nadhodnocuje vlastné schopnosti a je drsne egocentricky zameraná: všetko ma slúžiť preto, aby sa ona mohla realizovať). Pri maniackodepresívnej psychóze ide o striedanie obdobia hyperčinnosti s obdobím depresie. Vo fáze mánie hýri myšlienkami, plánmi, aktivitami, euforizmom a nebrzdenou fantáziou. Vo fáze depresívnej sa utiahne do seba a upadá do pesimizmu a beznádeje, až depresie.

-Psychopatológia sa vyznačuje patologickou anomáliou osoby, ktorá zasahuje oblasť emotívnu (rozum ostáva nenarušený) a človek nezvláda vlastnú emotívnosť. To sa prejavuje rôznym spôsobom: nestálosť v povahe, nevyspytateľnosť v správaní, fanatizmus, citová nezrelosť, impulzivnosť, pocit menejcennosti, egocentrizmus a pod.

-Choroby mentálnej povahy (oligofrenia: od rozumovej slabosti až po nefunkčnosť rozumových schopností).

-Rôzne anomálie psychosexuálnej povahy (hypersexualita, homosexualita, masochizmus, fetišizmus, bisexualita, transvestitizmus a iné)- k tejto téme porov. L. CHIAPPETTA, *Il matrimonio...*, s. 207-210.

K tejto problematike si ešte možno pozrieť S. PAŹDIOR, *Przyzyny psychiczne nezdolności osoby do zawarcia małżeństwa w świetle kan. 1095*, Lublin 1999, predovšetkým str. 88-132, kde sa podrobne venuje popisovaniu psychických chorôb a porúch.

Veľmi dôležité sa ukazuje to, čo píše psychológ R. D. Hare na tému psychopatie: „Benché questo termine sia stato usato finora per le varie svariate manifestazioni psichiche, tra gli studiosi di comportamento ora si va delineando sempre più la tendenza ad usarlo in un quadro clinico relativamente specifico e limitato ad un disturbo particolare del comportamento. Questo disturbo viene descritto diffusamente da Clerkley (1964) e vien fatto da corrispondere, in senso lato, dall'“American Psychiatric Association's Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-II“) alla categoria della personalità antisociale. Il manuale è in fase di rielaborazione e probabilmente nel DSM-III tale categoria sarà cambiata in quella di disturbo antisociale della personalità. In breve, lo psicopatico (o sociopatico) è un tipo impulsivo, privo del senso di responsabilità, edonistico, „bidimensionale“, incapace di vivere le normali componenti di rapporti interpersonali, come per esempio di provare il senso di colpa e di pentimento, l'immedesimazione con gli altri, l'affetto o il vero interesse per il benessere altrui. Benché egli sia spesso in grado di esprimere con la mimica emozioni normali e finga legami affettivi, in realtà i suoi rapporti sociali e sessuali verso gli altri sono insinceri ed egoistici. La sua capacità di giudizio è limitata ed egli si dimostra incapace di contenere l'appagamento dei suoi bisogni momentanei senza tener conto delle conseguenze che ne derivano a lui stesso e agli altri. Per questo si trova spesso in situazioni ingarbugliate; nel tentativo d'uscirne è capace di inventare una complicata e contraddittoria rete di menzogne e di giustificazioni razionalizzanti, esprimendo in forma teatrale e talvolta anche convincente; dimostra pentimento, promette di migliorare. Molti psicopatici sono esigenti, aggressivi ed assolutamente insensibili. Altri sono invece i tipici parassiti o imbroglioni in cerca di compatimento, che si affidano alla loro eccezionale loquacità e ad un certo charme artefatto, dandosi l'aria d'aver bisogno d'aiuto, per raggiungere i propri scopi. Ci sono molti psicopatici che sono in continuo conflitto con la legge, ma riescono spesso ad evitare la detenzione, grazie all'intervento di altre persone, anche se la loro condotta è grossolamente asociabile (Robins, 1966). In certe circostanze essi vengono protetti dalla famiglia e da amici, oppure agiscono in una cerchia sociale che è indulgente o tollerante verso la loro condotta. In alcuni casi essi sono abbastanza simpatici e intelligenti da commettere atti immorali o spregiudicati con parvenza legale o pseudolegale e riescono a sottrarsi alla sanzione della legge o alle prove della loro colpevolezza per mezzo di scapatoie“- R. D. HARE, *Psicopatia*, v: *Nuovo dizionario di psicologia*, a cura di W. ARNOLD, H. J. EYSENCK, R. MEILI, Cinisello Balsamo 1990, s. 931-932.

Za veľmi dôležité treba považovať skutočnosť, že liečiteľnosť psychopatologických anomálií je praktický neúčinná, resp. veľmi málo

účinná, to znamená, že je praktický nevyliciteľná (v právnickej terminológii ide stav stály, trvalý): „Le tecniche terapeutiche tradizionali e biologiche, si sono dimostrate quasi del tutto inefficaci per la correzione del comportamento del psicopatico. Questo dipende da varie cause, oltre che dalle limitate possibilità delle tecniche terapeutiche: anzitutto dal fatto che lo psicopatico non accusa alcuna sofferenza, ne si accorge che c'è qualcosa di sbagliato nel suo comportamento; inoltre dal fatto che il suo modo di vivere può riuscirgli molto vantaggioso almeno per un certo tempo; le punizioni periodiche, di solito successive al fallo, contribuiscono ben poco a frenare un appagamento immediato. Per conseguenza il suo comportamento è molto radicato e, dal suo punto di vista egocentrico, lo psicopatico giudica ragionevole. Una modificazione profonda del comportamento dello psicopatico richiederebbe probabilmente una vasta ricostruzione di tutto il suo ambiente sociale e psicologico. Per esempio sarebbe necessario comporre un programma intenso e di lunga durata secondo i principi della terapia di gruppo per migliorare i suoi rapporti interpersonali“ - R. D. HARE, *Psicopatia*, v: *Nuovo dizionario di psicologia*, a cura di W. ARNOLD, H. J. EYSENCK, R. MEILI, Cinisello Balsamo 1990, s. 934.

kán. 1101, § 2 CIC

Úvod

Sviatosť manžielstva pokrstených, avšak neveriacich, nastoľuje vážne otázky dogmatické, pastoračné, ale i právnické. V tejto krátkej štúdií som sa pokúsil načrtnúť určitý posun, ktorý nastal v chápaní rotálnej jurisprudencie v záležitosti vylúčenia sviatosťnej hodnosti manžielstva, nakoľko rozsudky Apoštolského tribunálu Rota Romana sú vzorom riešenia manželských káz miestnych tribunálov.

Text kán. 1101, § 2 CIC

Text kán. 1101, §§ 1-2 CIC: „§ 1.-Prezume sa, že vnútorný súhlas sa zhoduje so slovami alebo znakmi použitými pri slávení manžielstva. § 2.-Ak však niektorá stránka alebo obidve stránky pozitívnym úkonom vôle vylúčia samo manžielstvo alebo niektorý podstatný prvok manžielstva alebo niektorú podstatnú vlastnosť manžielstva, uzavierajú ho neplatne“.

1. Meritórna časť

1.1. Manželský súhlas ako základ manžielstva

Manžielstvo vzniká manželským súhlasom prejavovým medzi mužom a ženou (kán. 1056 CIC) vyjadrený navonok, ak aspoň jedna stránka je katolíckou a formálnym úkonom neodpadla od katolíckej viery, kánonickou formou v zmysle kán. 1108 CIC: súhlas musí byť vyjadrený pred osobou, ktorá vlastní fakultu asistovať pri konkrétnom manžielstve a dvomi svedkami. Manželský súhlas je však vnútorným úkonom vôle, ktorý stránka dáva vo svojom vnútri, čo iné osoby môžu vnímať iba cez určité vonkajšie prejavy. Pritom sa predpokladá, že s tým, s čím osoba súhlasí navonok, súhlasí s tým aj vnútorne. Tento predpoklad v procesnom manželskom práve slúži ako inštitút prezumpcie, čiže ako dôkaz, že ak bol daný manželský súhlas navonok, existoval a bol daný manželský súhlas aj vnútorný (kán.